

обґрунтуванням якого будуть задокументовані результати попередньої діагностики. Зазначені вище документи відносяться до аудиторської документації і можуть розглядатись сторонами аудиту як невід'ємна частина договору на проведення ІТ-аудиту, або як відповідні додатки до нього.

Висновки

В умовах зростання необхідності управління середовищем інформаційних технологій організацій на стратегічному рівні, застосування аудиту інформаційних технологій як відповідного інструменту ІТ-менеджменту набуває все більшого поширення серед числа компаній, які мають намір максимізувати власні конкурентні переваги від використання впроваджених ІТ для досягнення стратегічних цілей бізнесу. При цьому з погляду максимального позитивного ефекту від проведення ІТ-аудиту для його замовника найбільшою увагою заслуговує саме зовнішній ІТ-аудит, який рекомендується проводити на регулярній основі. Узагальнений комплекс заходів реалізації такого аудиту запропонований у відповідності до концептуальних засад стратегічного управління ІТ, передових практик ІТ-менеджменту, зокрема, ІТ-аудиту, а також цілісного підходу до управління ІТ-середовищем організації як складною системою. Найбільш відповідальним заходом при проведенні зовнішнього ІТ-аудиту з погляду його виконавця є попередня діагностика ІТ-середовища замовника, для професійного виконання якої було запропоновано застосовувати авторську розробку відповідної аудиторської документації.

Список використаних джерел

1. Лазарева С. Ф. Методологічне і методичне забезпечення аудиту інформаційних технологій / С. Ф. Лазарева, Р. Л. Ус // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2012. – Вип. 1 (128). – С. 117–125.
2. Ус Р. Л. Аудит інформаційних технологій – новий вид аудиту організацій / Р. Л. Ус // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2013. – Вип. 1 (140). – С. 81–86.
3. Ус Р. Л. Моделі холістичного аудиту інформаційних технологій / Р. Л. Ус // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2011. – Вип. 5 (120). – С. 147–153.
4. Ус Р. Л. Узагальнена класифікація видів аудиту інформаційних технологій / Р. Л. Ус // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2013. – Вип. 2 (141). – С. 143–148.
5. COBIT 4.1 // IT Governance Institute, 2007. – 196 p.
6. Enterprise Value: Governance of IT Investments – The Val IT Framework 2.0 // IT Governance Institute, 2008. – 119 p.
7. Information technology – Security techniques – Information security risk management – BS ISO/IEC 27005:2008 // BSI, 2008. – 64 p.
8. ITIL v.3 – Lifecycle Publication Suite // OGC, 2007. – 1200 p.
9. Introduction to IT Audit Student Notes // INTOSAI, 2007. – 45 p.
10. IT Methods Student Notes // INTOSAI, 2007. – 97 p.
11. IT Standards, Guidelines, and Tools and Techniques for Audit and Assurance and Control Professionals // ISACA, 2010. – 330 p.
12. The Business Model for Information Security // ISACA, 2010 – 73 p.
13. The Risk IT Framework // ISACA, 2009. – 107 p.

І.К.ЧУКАЄВА,

д. е. н., г.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Державна підтримка розвитку енергетичної інфраструктури

У статті розглянуто можливості державної підтримки енергетичної інфраструктури України в сучасних економічних умовах. Зокрема, проаналізовано форми державної підтримки систем забезпечення вуглеводнями.

Ключові слова: державна підтримка, енергетична інфраструктура, системи забезпечення вуглеводнів, фінансові інструменти.

І.К. ЧУКАЄВА

д.э.н., г.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Государственная поддержка развития энергетической инфраструктуры

В статье рассмотрены возможности государственной поддержки энергетической инфраструктуры Украины в современных экономических условиях. В частности, проанализированы формы государственной поддержки систем обеспечения углеводородами.

Ключевые слова: государственная поддержка, энергетическая инфраструктура, системы обеспечения углеводородами, фискальные инструменты.

I. CHUKAEVA,

PhD, g.n.s., Institute of Economics and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine

State support for the development of energy infrastructure

The article discusses the possibility of the state's energy infrastructure to support Ukraine in the current economic conditions. In particular, we analyzed the forms of state support to ensure hydrocarbon systems.

Keywords: state support, energy infrastructure, system software hydrocarbons, fiscal instruments.

Постановка проблеми. Реалізація багатьох інфраструктурних проектів неможлива без державної підтримки. Тому, не рідко, інфраструктурні об'єкти, що знаходяться в приватному або частковому з державою управлінні субсидуються з бо-

ку держави. В сукупності, такі заходи дозволяють підвищити економічну ефективність реалізації інфраструктурних проектів для приватних інвесторів, що призводить до реалізації проектів економічно ефективних в цілому для регіону або країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам державної підтримки, зокрема вуглеводневого сектору присвячені роботи Андреевої Е., Бобилева Ю., Турунцева М., Герасимчука І., Когтева Ю., Мисак І., Коржубаева А, Боске Б [1–6]. Але в цих роботах не достатньо висвітлені можливості державної підтримки галузей виробничої інфраструктури в сучасних умовах України.

Метою статті є дослідження форм державної підтримки енергетичної інфраструктури на прикладі систем забезпечення вуглеводнями. Аналіз може слугувати основою для рішень відносно доцільності таких субсидій в сучасних економічних умовах України.

Виклад основного матеріалу. Відомо безліч способів державної підтримки конкретних підприємств, напрямків і навіть цілих галузей. Субсидії направляються в першу чергу на підтримку слаборозвинених галузей, на залучення інвестицій (в тому числі іноземних), а також на захист вітчизняних виробників.

Для всіх видів економічної діяльності субсидії можуть виникати в чотирьох формах, а саме, у випадках, коли:

1. держава практикує пряме переведення грошових коштів або бере на себе зобов'язання щодо переведення таких коштів;
2. держава відмовляється від доходів або не стягує належні їй доходи;
3. держава надає товари або послуги, або закуповує товари;
4. держава надає підтримку цін і доходів.

Відштовхуючись від наведеного вище переліку, в таблиці 1 наведена типологія субсидій, яка дозволяє виявити форми державної підтримки видобутку вуглеводнів [7].

Субсидії надаються для виконання наступних завдань державної політики в сфері вуглеводнів:

- забезпечення поставок нафти на експорт,
- забезпечення відтворення мінерально-сировинної бази та поставок нафти на внутрішній ринок;
- підтримку і нарощування державної власності на нафто-видобувні активи з метою запобігання зниженню обсягів капіталовкладень;
- збереження існуючих та створення нових робочих місць в ПЕК;
- запобігання втечі приватного капіталу та залучення прямих інвестицій з-за кордону в нафтовий сектор;
- стимулювання раціонального і ефективного природокористування та максимального вилучення вуглеводневої сировини з родовищ;
- стимулювання технологічного прогресу в нафтовидобувній галузі як можливого каталізатора модернізаційних ефектів в інших секторах економіки.

Важливим елементом державної підтримки систем забезпечення вуглеводнів є державний протекціонізм, який виражається в таких напрямках, як:

- контроль за освоєнням національних енергоресурсів з метою їх охорони і раціонального використання. При цьому може застосовуватися система ліцензування, передбачаються пільги для національних компаній в наданні ліцензій на освоєння ресурсів вуглеводнів, проводиться відбір іноземних інвесторів, які вкладають кошти у виробництво нафтового обладнання в приймаючій країні, або беруть участь в більш широких програмах економічного розвитку;

- захист своїх інтересів методами прямого регулювання обсягів виробництва, охорони надр, підтримання бажаного рівня цін;

- стимулювання власних виробників енергетичних машин і устаткування, захист від іноземних конкурентів;

- використання гнучкого податкового законодавства, що забезпечує оптимальний режим діяльності систем забезпечення вуглеводнів, умов щодо повернення капіталу і прибутку.

Слід зазначити, що держава оптимізує використання природних ресурсів на більш тривалу перспективу, ніж приватні компанії, застосовує більш низьку ставку дисконту при оцінці майбутніх доходів від експлуатації вуглеводневих ресурсів, вибирає більш низькі темпи їх освоєння в порівнянні з приватними компаніями.

У взаємовідносинах держави і приватного бізнесу в галузі освоєння природних ресурсів для систем забезпечення вуглеводнів прийнято таку практику. Приймаюча країна видає відповідну контрактну форму угод з інвестором. Найбільш поширеними формами є ліцензії, як форма адміністративного права, а також концесії та угоди про розподіл продукції (УРП) як форма цивільного права. При режимі ліцензії та концесій приймаюча країна отримує доходи в грошовій формі через податки, що стягуються в національній валюті. При режимі УРП вона може отримувати доходи в формі продукції (нафти), що дозволяє мінімізувати валютні ризики. Це надає певні переваги в разі, якщо валюта приймаючої країни не є вільно конвертованою. З цієї причини для країн, що розвиваються, а також країн з перехідною економікою краще застосовувати УРП, тоді як концесії та ліцензії найбільш поширені в державах з розвинутою економіко-правовою системою.

Держава розподіляє ліцензії на конкурсній і аукціонній основі. До переваг аукціонної форми надання прав на користування надрами відносяться: негайне надходження коштів до держбюджету, заохочення до подальшого розвитку компанії-надрокористувачів. Але аукціонна форма може призвести до відстрочення введення в експлуатацію менш привабливих об'єктів. Як правило, в аукціонах не беруть участь підприємства малого нафтового бізнесу, що мають обмежені фінансові ресурси. При аукціонній формі знижуються можливості держави з контролю нафтових підприємств, які перемогли на аукціоні.

До переваг конкурсної форми надання прав на користування надрами належить забезпечення контролю держави за використанням надр. Конкурс можуть виграти і малі компанії. У той же час конкурсна форма має багато суб'єктивного, тому що перевагу будуть висловлювати чиновники.

З компанією, яка виграла конкурс, заключається ліцензійна угода, що регулює права і обов'язки ліцензіата. Компанія, що володіє ліцензією, в ході господарської діяльності сплачує всі податкові збори відповідно до чинного податкового законодавства щодо всіх корпорацій незалежно від роду діяльності. Крім того, як правило, нафтова компанія обкладається спеціалізованим податком на прибуток, збором за ліцензію, вносить плату за використання території, роялті, оплачує екологічні збори. Право власності на розроблювальні родовища належить державі, за ліцензіатом залишається право власності на видобуті вуглеводні.

Головна відмінність договірного підходу від адміністративного методу надання прав (ліцензій) на користування надра-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Форми державної підтримки видобутку вуглеводнів

<p>1. Прямий або непрямий переказ грошових коштів, або зобов'язання з такого переказу (direct and indirect transfer of funds and liabilities)</p>	<p>Пряме фінансування (direct spending)</p> <p>Державна власність на підприємства в енергетичному секторі і пов'язаних з ним галузях, у випадках, коли це дає переваги для бізнесу в порівнянні з умовами частної власності (ownership of energy-related enterprises by government if on terms and conditions more favorable for business than in case of private ownership)</p> <p>Страхування і відшкодування збитків (insurance and indemnification)</p> <p>Охорона праці і промислова безпека (occupational health and accidents)</p> <p>Охорона навколишнього середовища (environmental costs)</p>	<p>Державне цільове фінансування діяльності, пов'язаної з видобутком вуглеводнів (contracts and contracts), прями цільові витрати бюджетів різних рівнів на розвиток сектора, в тому числі за відомчими програмами і в рамках державного замовлення. Державне фінансування НДДКР і спеціальної освіти (research, development and specialized education support).</p> <p>Державна власність на стратегічні підприємства (security-related enterprises); стратегічні запаси нафти; підприємства, що забезпечують поставки вуглеводнів на внутрішній ринок, в т.ч. з-за кордону.</p> <p>Державна і муніципальна власність на підприємства електроенергетики і ЖКГ (municipal utilities and public power); значна участь держави у власності ТЕС, а також мережах транспортування вуглеводнів і електрики в випадках, коли це дає переваги для бізнесу в порівнянні з умовами приватної власності.</p> <p>Страхування та відшкодування збитків державою (government insurance / indemnification). Встановлені законодавчо максимальні розміри відповідальності комерційних підприємств (statutory caps on commercial liability); еквівалентні значним субсидіям бізнесу у випадках, якщо вони встановлені набагато нижче розмірів можливих збитків в результаті діяльності підприємств.</p> <p>Ухвалення державою відповідальності з відшкодування збитків в результаті нещасних випадків і аварій на виробництві (assumption of occupational health and accident liabilities).</p> <p>Витрати держави по компенсації екологічного збитку і управління відходами, прямо або побічно пов'язаних з поточною діяльністю видобуваних компаній (environmental damages and waste management).</p> <p>Ухвалення державою відповідальності за ризики, що виникають після завершення комерційної експлуатації родовищ та інфраструктури (responsibility for closure and post-closure risks), в т.ч. можливі витрати з виведення з експлуатації промислових об'єктів, ліквідації накопиченого збитку, рекультиваци земель, відновлення природних об'єктів, довгострокового моніторингу, виплати можливих компенсацій за судовими позовами.</p>
<p>2. Доходи, що випадають з бюджету (government revenue foregone)</p>	<p>Податкові пільги (tax breaks)</p>	<p>Податкові витрати (tax expenditures); доходи, недоотримані в бюджет держави в результаті застосування в спеціально обумовлених випадках «нульових» або зниклих податкових ставок, податкових відрахувань, податкових канікул і кредитів, відстрочок зі сплати податків і т.п. –</p> <p>Процедура надання запасів вуглеводнів в користування (process for leasing of oil and gas sites); надання ліцензій на розробку ділянок родовищ без конкурсів / аукціонів.</p> <p>Зниження ставок роялті та інших податків на видобуток нафти і газу (royalty relief or reductions in other taxes due on extraction); застосування знижених або «нульових» ставок роялті та інших податків на видобуток, а також канікули і відстрочки по їх виплаті як на федеральному, так і на регіональному рівні.</p> <p>Процедури виплати роялті (process of paying royalties due); існуючі ваганти оцінки та нарахування роялті на обсяги вуглеводнів, видобутих із державних запасів.</p>
<p>3. Надання ресурсів, що знаходяться у власності держави, а також державних послуг, на пільгових умовах (provision of goods or services below market value)</p>	<p>Інші природні ресурси і земля у власності держави (other government-owned natural resources or land)</p> <p>Об'єкти інфраструктури у власності держави (Government-owned infrastructure)</p> <p>Товари та послуги, що поставляються державою (government-provided goods)</p>	<p>Надання доступу до користування землею та іншими природними ресурсами, що перебувають у власності держави (access to other government-owned natural resources and land); безкоштовно або на пільгових умовах.</p> <p>Надання в користування компанії об'єктів інфраструктури, які знаходяться у власності держави, безкоштовно або на пільгових умовах (use of government-provided infrastructure at below market rates).</p> <p>Товари та послуги, що поставляються державою за цінами нижче ринкових (Government-provided goods or services at below market rates)</p>
<p>4. Підтримка цін і доходи виробників (Income or price support)</p>	<p>Підтримка цін на ринку / регулювання ринків (market price support and regulation)</p>	<p>Законодавчо встановлені мінімальні обсяги споживання і надбавки до тарифів (consumption mandates and mandated feed-in tariffs); фіксовані частки для вуглеводнів в паливно-енергетичному балансі</p> <p>Тарифні і нетарифні обмеження експорту і імпорту вуглеводнів (border protection or restrictions); регулювання експорту та імпорту з метою захисту національних виробників вуглеводнів.</p> <p>Програми в законодавстві і недосконалість правозастосування (regulatory loopholes); прояви недосконалість правової бази та порядку правозастосування, в результаті яких ті чи інші нафтовидобувні компанії отримують істотні ринкові переваги.</p> <p>Встановлення регульованих цін на рівні нижче ринкових (regulated prices set at below market rates); як засіб гарантування обсягів збуту і підтримки споживачів.</p> <p>Встановлення регульованих цін на рівні вище ринкових (regulated prices set at above market rates); як засіб гарантування доходів компанії</p>

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ми, полягає в тому, що між компанією–підрядником і державою укладається договір, і їх взаємини переходять в цивільно правову площину.

До основних форм договірної підходу можна віднести договір концесії, угоду про розподіл продукції (УРП) і сервісну угоду. Договір концесії надає інвестору виключне право займатися видобутком вуглеводнів на платній основі. Таким чином, концесію можна розглядати як довгострокову оренду інвестором у держави ділянок надр. Видобувні копалини стають власністю інвестора. Як правило, концесійні угоди стосуються великих територій, мають тривалий (іноді до 60–75 років) термін дії. У концесіонерів зазвичай відсутні обов'язки по поверненню ділянок державі до закінчення терміну дії концесії, на яких не виявлено корисні копалини. Приймаюча сторона (державна) безпосередньо не пов'язана з керуванням діяльністю компанії концесіонера.

Головна відмінність УРП від договору концесії полягає в тому, що тільки частина видобутої сировини стає власністю компанії–інвестора. Інша частина направляється приймаючій стороні в рахунок оплати за користування природними ресурсами. Весь ризик пошуково–розвідувальних робіт несе компанія–інвестор, так як ці витрати окупляться тільки в разі виявлення комерційно рентабельних запасів. Ділянки, на яких не виявлено комерційно рентабельні запаси, повертаються державі.

Як правило, компанія–інвестор звільняється від сплати більшості податків з відповідного законодавства на весь термін дії УРП, оскільки передбачається, що більшість платежів, які належать приймаючій стороні, входять в її частку видобутих вуглеводнів. Як правило, приймаюча сторона бере участь в управлінні діяльністю по УРП через створення державною нафтовою компанією спільного підприємства з компанією–інвестором.

Основна риса сервісної угоди – видобути вуглеводні не є власністю компанії–інвестора. Компанія–інвестор проводить за свій рахунок пошуково–розвідувальні роботи, потім організовує видобуток природних ресурсів. Приймаюча сторона компенсує його витрати, виплачує премію з бареля видобутої нафти, надає винагороду за відкриття нових запасів. Крім того, інвестору виплачується фіксована норма прибутку. Залежно від моделі взаємин з нафтовими компаніями, держава використовує відповідний набір фіскальних інструментів. Від характеристик і особливостей цих інструментів в значній мірі залежить інвестиційна привабливість і державна вигода нафтових проєктів.

Основними фіскальними інструментами, які використовуються в нафтовому бізнесі, є:

- бонуси;
- плата за використовувану територію (рентале);
- плата за видобуток (роялті);
- податки на прибуток і податки на дивіденди;
- в необхідних випадках – додатковий податок на нафтові доходи або еквівалентні платежі;
- інші податки, пов'язані з нафтовими операціями (такі як податок на послуги, що надаються і т.д.).

Податкова структура в концесіях та ліцензіях відповідно може включати роялті, податок на прибуток і спеціальний нафтовий податок. В угодах про розподіл продукції податкові

елементи можуть включати роялті, частку прибуткової нафти і податок на прибуток.

Ці три основні елементи зазвичай достатні для податкових цілей держави. Збільшення числа податкових елементів призводить до непотрібної ускладненості і не дає додаткових вигод. Якщо вибирається УРП, то додавання спеціальних нафтових податків не виправдано.

Для гнучкої системи частка держави від нафтового доходу змінюється в залежності від фактичної рентабельності проєкту.

Розділ нафтової ренти між державою і нафтовими компаніями залежить від:

- системи оподаткування для режиму концесій (роялті, податку на прибуток, податків на додаткові доходи і інших податків);

- власності на частину видобутку і податкових надходжень в рамках УРП;

- доходів, пов'язаних з участю держави або інших доходів, одержуваних за рахунок т.зв. «псевдоподатків» (таких як податки на імпорт або експорт, від зобов'язання компанії поставити продукцію на внутрішній ринок за цінами нижче світових).

Для забезпечення гнучкості при режимі концесії щодо розділу ренти між державою і компаніями можливе використання прогресивної ставки роялті, надбавок до інвестицій у вигляді інвестиційного кредиту або додаткової суми амортизації, прогресивної ставки оподаткування залежно від рівня рентабельності, введення додаткового нафтового податку і т.п.

Для УРП досить легко змінити контрактні умови, застосовуючи прогресивну шкалу розділу «прибутковою нафти», оскільки шкала встановлюється на основі переговорів, а не фіксується законодавчо.

Висновки

Таким чином, ефективність різноманітних програм державної підтримки систем забезпечення вуглеводнів повинна ретельно і систематично аналізуватися. Для цього потрібно зібрати необхідну інформацію і створити єдиний механізм моніторингу та оцінки субсидій, який може включати в себе:

- виявлення і повний перегляд усіх енергетичних субсидій з особливою увагою до субсидій для викопних видів палива;
- аналіз ефективності виявлених субсидій з точки зору поставлених завдань і оптимальної інтеграції у внутрішню економічну і енергетичну політику в цілому;
- розробку моделі енергетичних субсидій;
- розробку і прийняття рішень про зміну, заміну і усунення конкретних неефективних субсидій, що стимулюють марнотратне споживання палива;
- заходи щодо реформування системи енергетичних субсидій на рівні виконавчої і законодавчої влади;
- реалізацію офіційних рішень виконавчої і законодавчої влади з раціоналізації і усунення неефективних субсидій, що стимулюють марнотратне споживання палива.

Список використаних джерел

1. Андреева Е. Субсидии и субвенции: сравнительный анализ понятийного аппарата. //Е. Андреева //Хозяйство и право. №12, 2010. С. 81–84.
2. Бобылев Ю. Налогообложение минерально–сырьевого сектора экономики //Ю. Бобылев, М. Турунцева // Научные труды Института

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

та экономической политики им. Е. Т. Гайдара. № 140Р. Москва: ИЭП им. Е. Т. Гайдара. [Электронный ресурс]. Режим доступа http://www.iep.ru/files/text/working_papers/140.pdf

3. Герасимчук И. Чистая выгода для России: преимущества ответственного финансирования / И. Герасимчук, К. Илюмжинова, А. Шорн // Москва – Франкфурт-на-Майне – Йоханнесбург: WWF России, WWF-Germany and WWF-South Africa. – 2010. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://wwf.ru/resources/publ/>

4. Когтев Ю. Геология инвестиций. /Ю.Когтев, И.Мысак // «Коммерсантъ Daily», приложение «Нефть и газ». – 2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/1766346>

5. Коржубаев А., Эдер Л. Нефтедобывающая промышленность России. /А. Коржубаев, Л. Эдер // «Бурение и нефть». №4, 2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://lib.ieie.nsc.ru/docs/2011-04_BN_Russia_Oil_production.pdf

6. Боске Б. Экологизация налоговой системы в России /Б.Боске // Москва: WWF России, 2002. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://wwf.ru/resources/publ/book/23>

7. Герасимчук И. Государственная поддержка добычи нефти и газа в России: какой ценой? /И.Герасимчук, И.Лютягина // WWF – 2012. [Электронный ресурс] Режим доступа <http://www.wwf.ru/resources/publ/book/570>